

Муляр Володимир Ілліч,
*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри суспільних наук
факультету права, публічного управління та національної безпеки
Поліського національного університету
orcid.org/0000-0002-1585-7328
mulyarvlad@gmail.com*

Мельничук Вікторія Вікторівна,
*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри суспільних наук
факультету права, публічного управління та національної безпеки
Поліського національного університету
orcid.org/0000-0003-1569-3201
vikam1804@gmail.com*

Марченко Світлана Давидівна,
*кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри суспільних наук
факультету права, публічного управління та національної безпеки
Поліського національного університету
orcid.org/0000-0002-3662-9826
ssaannyu75@gmail.com*

«ПРО ВЧЕНЕ НЕЗНАННЯ» МИКОЛИ КУЗАНСЬКОГО: ПРОБЛЕМА ЛЮДИНИ

У статті аналізується головна праця одного з найвидатніших представників епохи західноєвропейського Відродження, філософа-неоплатоніка, теолога та гуманіста Миколи Кузанського «Про вчене незнання», а також трактат «Про припущення» як органічне доповнення вказаної праці. Сформульована стрижнева ідея статті, яка полягає у твердженні про те, що незважаючи на свій високий статус кардинала католицької церкви і на те, що цей пост передбачав спрямування всього свого інтелекту на розроблення та вдосконалення теологічної доктрини, що Микола Кузанський і робив, однією з головних тем свого вчення, поряд із теологічною тематикою, цей мислитель визначив людину та її життєдіяльність, основним смисложиттєвим призначенням якої є самореалізація її особистості та самотворення. Наводяться основні визначення феномену самореалізації особистості – проблеми, яка була актуалізована лише в минулому столітті відомим американським дослідником А. Маслоу, якого від німецького вченого відділяє більше п'яти століть. Цей факт вигідно характеризує М. Кузанського як мислителя, який одним із перших у західноєвропейській інтелектуалістиці точно вловив світоглядний дух Відродження як епохи, яка проголосила так звані «пошуки індивідуальності». Висвітлено знамениту концепцію М. Кузанського про максимум і мінімум, показана їх діалектика, яка полягає в їхній протилежності та водночас у збігу. Наведені рядки із праці «Про вчене незнання», які характеризують дану проблематику. Обґрунтовано ідею людини як максимуму та як мінімуму, показано її життєдіяльність у цьому контексті. Сформульовано низку положень щодо самореалізації людського індивіда, які, за припущенням, а також виходячи з тексту та духу трактатів «Про вчене незнання» та «Про припущення», можна віднести й до поглядів М. Кузанського про природу та призначення людини як такої. Ідеться про анаксагорівське «кожен – у кожному», про що пише М. Кузанський, про можливості (а фактично неможливість) людського пізнання максимуму, а також про самотворення як смисложиттєве призначення людини. Усі теоретичні викладки статті підтверджені витримками з указаних праць М. Кузанського.

Ключові слова: Микола Кузанський, вчене незнання, максимум, мінімум, людина, самореалізація особистості, самотворення.

Muliar Volodymyr,

*Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Head of the Department of Social Sciences
Faculty of Law, Public Management and National Security
Polissia National University
orcid.org/0000-0002-1585-7328
mulyarvlad@gmail.com*

Melnychuk Viktoriia,

*Ph. D., Associate Professor, Associate Professor at the Department of Social Sciences
Faculty of Law, Public Management and National Security
Polissia National University
orcid.org/0000-0003-1569-3201
vikam1804@gmail.com*

Marchenko Svitlana,

*Candidate of Historical Sciences,
Senior Tutor at the Department of Social Sciences
Faculty of Law, Public Management and National Security
Polissia National University
orcid.org/0000-0002-3662-9826
ssaanny75@gmail.com*

“ON SCIENTIFIC IGNORANCE” BY MYKOLA KUZANSKY: THE PROBLEM OF A HUMAN

The article analyzes the main work of one of the most prominent representatives of the Western European Renaissance, the Neoplatonist philosopher, theologian and humanist Mykola Kuzansky “On Scientific Ignorance”, as well as the treatise “On Assumptions” as an organic addition to this work. The formulation of the core idea of this article consists of statement that despite his high status as a cardinal of the Catholic Church and the fact that this post required him to direct all his intelligence to the development and improvement of the theological doctrine, which Mykola Kuzansky did, one of the main themes of his teaching, along with theological themes, is a man and his life, the main meaningful purpose of self-realization of the personality and self-creation. The main definitions of the phenomenon of self-realization of an individual is a problem that was actualized only in the last century by the famous American researcher A. Maslow, who is separated from the German scientist by more than five centuries. This fact favorably characterizes M. Kuzansky as one of the first in Western European intellectualism to accurately capture the worldview spirit of the Renaissance as an era that proclaimed the so-called “search for individuality”. The famous concept of M. Kuzansky about the maximum and the minimum is highlighted, their dialectic is shown, which consists in their opposition and at the same time in their coincidence. The lines from the work “On Scientific Ignorance” that characterize this problem are given. The idea of a person as a maximum and as a minimum is substantiated, and his life activity in this context is shown. A number of provisions regarding the self-realization of the human individual have been formulated, which, by assumption, as well as based on the text and spirit of the treatises “On Scientific Ignorance” and “On Assumptions”, can be attributed to M. Kuzansky’s views on the nature and purpose of man. It is about Anaxagoras “everyone is in everyone”, which M. Kuzansky writes about, the possibilities (and in fact the impossibility) of human knowledge of the maximum, as well as about self-creation as the purpose of a person’s meaningful life. All theoretical statements of the article are confirmed by excerpts from the specified works of M. Kuzansky.

Key words: Mykola Kuzanskyi, scientific ignorance, maximum, minimum, human, self-realization of personality, self-creation.

В історії західноєвропейської цивілізації перших двох третин XV ст. сяяла зірка видатного німецького філософа – неоплатоніка, теолога та гуманіста Миколи Кузанського. Він належав до тієї когорти мислителів, чия інтелектуальна

діяльність збіглася з початком Ренесансу як видатної епохи в розвитку західноєвропейської людності. Сам дух епохи, яка проголосила культ людини як центральної, поруч із Богом, субстанції та повною мірою актуалізувала її

індивідуальність, надихала інтелектуалів того часу на відродження забутих середньовічним тисячоліттям ідей давніх греків, а також сприяла пошуку нових, по суті неординарних, концепцій буття Господа, світу та людини.

Перша третина життя М. Кузанського (народився в 1401 р. в німецькому поселенні Куза) була витрачена на навчання та здобуття в 1423 р. ступеня доктора канонічного права, після чого починається його діяльність як ученого, філософа, теолога, а також діяча католицької церкви в ранзі її кардинала, звання це він отримав у 1448 р. Ще до вступу на таку високу посаду, а саме в 1440 р., Микола Кузанський видає свою першу філософську книгу «Про вчене незнання», яку органічно доповнює трактат «Про припущення», написаний, як уважають більшість дослідників учення М. Кузанського, того ж року (Тажуризіна З.А., 1979, с. 9). У цих програмних працях учений оприлюднює основні ідеї власного бачення буття. Зокрема, ідеться про обґрунтування його ідеї універсального взаємозв'язку всіх природних явищ, про концепцію буття світу загалом і та його окремих проявів як поєднання протилежностей та їх збігу. Також дуже важливими концептами Микола Кузанський виклав теорію про нескінченність усесвіту та нескінченність людини як мікрокосмосу, які є органічним поєднанням так званих максимуму та мінімуму.

Незважаючи на свій високий статус кардинала Католицької церкви і на те, що цей пост передбачав спрямування всього свого інтелекту на розроблення та вдосконалення теологічної доктрини, що Микола Кузанський і робив, усе зазначимо, що однією з головних тем свого вчення, поряд із теологічною тематикою, цей мислитель визначив людину та її життєдіяльність. Причому цю проблему німецький філософ актуалізував в органічній єдності із загальною проблематикою Бога та світу. Гуманістична спрямованість його вчення виразилась низкою таких принципів, як: «усе в усьому», «єдність максимуму та мінімуму», «вічності єдності, рівності та зв'язку». Цьому сприяв той факт, що Микола Кузанський, який перебував у природній єдності з духом того часу, а саме зростав інтелектуально та духовно в умовах західноєвропейського Відродження, з його, як зазначав відомий дослідник цієї епохи Л. Баткін, «пошуками індивідуальності» (Баткін Л.М., 1989, 199 с.), ґрунтовно опрацював класичні

філософські твори античних і низки середньовічних мислителів: Піфагора, Демокріта, Платона, Арістотеля. До цього списку потрібно додати погляди Анаксагора та Сократа, неоплатоніків Прокла та Боеція, Аврелія Августина, Екхарта тощо. Це дало йому можливість ухопити внутрішню єдність Бога, світу та людини, сформулювати основні положення про сутність, природу та призначення людини в органічній єдності її буття з буттям Господа та світу. Цей фундаментальний взаємозв'язок став стрижневим принципом у його вченні про людину.

Примітним є те, із якої проблеми Микола Кузанський починає свою головну працю. Незважаючи на те, що основним лейтмотивом трактату є обґрунтування Бога як максимуму та водночас як мінімуму, а тому такого, якого людина не в силах пізнати, усе ж перше речення присвячене саме людині. «У всіх речах, – пише філософ, – ми помічаємо дароване Богом природне прагнення існувати найкращим чином, який тільки доступний природі даної властивості. З тією ж метою діють, розпоряджаючись потрібними знаряддями, істоти, яким уроджене відповідне завдання пізнання, здатність судження, завдяки чому їх прагнення не залишається даремним і досягає спокою в бажаній основі власної природи» (Николай Кузанський, 1979, с. 50). У цих словах – блискуча теза німецького мислителя, яка випередила свій час. Ідеться про те, про що видатні філософи почали писати тільки в минулому столітті: про феномен самореалізації людського індивіда як його індивідуальності й особистості.

Уперше явище самореалізації особистості теоретично конститував і описав відомий американський філософ і психолог, один із засновників гуманістичного напрямку в західній течії філософії людини Абрахам Гарольд Маслоу (1908–1970 рр.). У 1967 р. він опублікував статтю під назвою «Самоактуалізація», де зізнався в тому, що тема цієї роботи не була запланована як соціальне дослідження, а стала результатом спроб зрозуміти двох своїх учителів, які були за своєю природою та діяльністю людьми неординарними, своєрідними, хоча і кожен із них по-своєму. Однак цих учителів А. Маслоу об'єднувала одна суттєва особливість: обоє вони прагнули побудувати своє життя та діяльність таким чином, щоб отримати від них максимальну користь для суспільства та себе.

Окрім того, вони прагнули також найвищого задоволення від того, що вони робили. А. Маслоу звернув увагу на те, що його вчителі ставили кінцевою метою свого життя самих себе, найбільш повне та різнобічне розкриття своїх потенційних можливостей. Узагальнюючи, американський дослідник писав, що все це відбувалося завдяки тому, що такі люди спрямовували свою багатогранну життєдіяльність на реалізацію так званих «буттєвих цінностей», граничних цінностей, у результаті чого у них зникав розподіл «праця – радість» (Маслоу А., 1982, с. 57). А для цього їм потрібно було «прислуховуватись до голосу імпульсу» (Маслоу А., 1982, с. 112), до власного внутрішнього стану.

А. Маслоу лише започаткував проблему самореалізації особистості, сформулював її як стрижневу проблему життєдіяльності сучасної людини. Його концепція стала фактично першою спробою в західній філософії дати коротке системне уявлення про феномен самореалізації особистості. Причому особистості не деформованої, не збоченої, а такої, яка перебуває в межах природної, фізіологічної та соціальної нормальності. Надалі ця тема стала чи не ключовою в колі проблем про сутність, механізми та призначення людини як істоти. Як у загальному, родовому значенні, так і в особистому, індивідуальному. Відтоді, як вийшла стаття А. Маслоу, проблема самореалізації особистості активно розробляється як у західній, так і у вітчизняній гуманітарній інтелектуалістиці. Зокрема, у західній філософській традиції склалися такі течії, як етика самореалізації (Б. Бозанкет, Дж. Маккензі з Великої Британії, американець Дж. Ройс, француз Е. Муньє, італієць Б. Кроче й інші), доктрина політичної самоактуалізації (американці К. Роджерс, С. Реншон, Р. Інглхарт), концепція самореалізації дозвілля (Ж. Фрідман, Ж. Дюмазедьє із Франції тощо). Що ж стосується розроблення вказаної проблематики на теренах колишнього СРСР, то варто відзначити свердловську школу самореалізації під керівництвом відомого дослідника Л. Когана. В Україні також склалася потужна філософська школа самореалізації особистості, очолювана Лідією Сохань, яка згуртувала навколо себе цілу плеяду таких учених, як В. Тихонович, О. Донченко, М. Недашківська, О. Кисельова й інші. Співатор цієї статті, науковим керівником кандидатської

дисертації якого була Л. Сохань, також долучився до розроблення вказаної теми та видав єдину поки що у вітчизняній філософській літературі монографію, присвячену проблемі самореалізації особистості (Муляр В.І., 1997, 214 с.). У ній сформульовано низку визначень цього явища, які відображають багатогранну його природу. Зокрема, на його думку, самореалізацію особистості можна уявити як процес *найбільш повного* опрідметнення сутнісних сил особистості в ході її діяльності (Муляр В.І., 1997, с. 98). Самореалізація особистості визначається «як процес *максимального, найбільш глибокого* опрідметнення сутнісних сил особистості у практичній діяльності, коли в цілях діяльності адекватно враховані можливості людини» (Муляр В.І., 1997, с. 98).

Дозволимо собі на деякий час відволіктися від праці А. Маслоу та його послідовників і повернутися до предмета нашого дослідження. Тут варто сказати, що саме такі думки, про які сказано вище, ми знаходимо в Миколи Кузанського. Німецький мислитель XV ст. стверджує, що людині властиво прагнути найкращого власного буття за своєю природою. І ніщо не може збочити її із цього шляху, оскільки такий стан речей впливає із творчої природи самої людини та ненаситності потреби в досягненні нею все нових її вершин. «Здоровий вільний інтелект, – зазначає М. Кузанський, – схоплює в любовних обіймах і пізнає істину, яку ненаситно прагне досягнути, оглядаючи весь світ в неослабному бігові, і не сумнівається в істині того, із чим не може сперечатися жоден здоровий розум» (Николай Кузанский, 1979, с. 50). Як бачимо, думки названих дослідників майже ідентичні. Відмінність між ними полягає лише в тому, що сучасних авторів від М. Кузанського відділяє п'ять століть. Тим ціннішими стають висновки німецького вченого, який такими роздумами значно випередив свій час.

Охарактеризувавши людину як істоту, яка за своїм визначенням прагне досягання все нових і нових вершин, М. Кузанський переходить до обґрунтування поняття самого світу, змістовним осердям якого є Господь і який виступає головним смислом останнього. Оскільки, на його думку, усе пізнається в порівнянні, а саме порівняння як спосіб осягнення істини може бути більше або менше приближеним, то пізнання другого з них є найважчим процесом. «Будь-яке

розшукування, – пише німецький мислитель, – полягає в більш або менш важкій співмірності, яка порівнюється. Із цієї причини безмежне, як таке, вислизаючи з усякої співмірності, залишається невідомим» (Николай Кузанский, 1979, с. 50), а тому створює для людини непереборну силу в його пізнанні. «Сократ, – зазначає М. Кузанський, – переконався, що він знає тільки про своє незнання; премудрий Соломон стверджував, що всі речі складні та непояснювані у словах; а ще один муж божественного духу сказав, що мудрість і місце розуму таяться (ховаються) від очей усього, що живе. Оскільки це так, і навіть глибокий Арістотель пише в «Першій філософії», що природу найочевидніших речей нам побачити так само важко, як сові – сонячне світло, то ясно, якщо тільки наші прагнення не даремні, що все, чого ми бажаємо пізнати, є наше незнання. Якщо ми зможемо досягнути цього в повноті, то досягнемо обізнаного незнання. Для найбільш допитливої людини не буде більш досконалого осягнення, ніж виявити вищу умудрованість у власному незнанні, усякий виявиться тим більше вченим, чим повніше побачить своє незнання» (Николай Кузанский, 1979, с. 51).

У контексті дослідження вчення М. Кузанського про людину, її природу та призначення логічним буде звернення до його знаменитої теорії про максимум і мінімум. Німецький учений пояснює актуальність обґрунтування феноменів максимуму та мінімуму необхідністю пояснити найвище мистецтво незнання, однак для нашого викладу це вчення М. Кузанського має свій смисл. На початку першої книги трактату «Про вчене незнання» він пише: «Максимумом я називаю те, більше чого нічого не може бути. Однак такий предостаток властивий єдиному. Тому максимальність збігається з єдністю, яка є і буття. Якщо така єдність універсальним і абсолютним чином здійснюється над всілякою відносністю та конкретною обмеженістю, то їй ніщо і не протилежне за її абсолютної максимальності. Абсолютний максимум є те єдине, яке є все; у ньому все, оскільки він максимум; а оскільки йому ніщо не протилежне, з ним збігається і мінімум. Тим самим він перебуває в усьому; як абсолют він є актуально все можливе буття і не визначається нічим речовим, тоді як від нього – усе» (Николай Кузанский, 1979, с. 51–52). В обґрунтування

сутності максимуму М. Кузанський пояснює, яким чином він (максимум) збігається з мінімумом у четвертій главі першої книги названого трактату знаходимо: «Оскільки максимум просто, більше якого абсолютно нічого не може бути, як безмежна істина перевершує будь-яку здатність нашого розуміння, ми досягаємо його тільки через його незбагненність. Не належачи за природою до речей, що допускають перевищення і перевищене, він вище всього, що ми здатні собі уявити: усі речі, які сприймаються відчуттям, розсудком або розумом, так відрізняються від нього й одне від одного, що між ними ніколи немає точної рівності, і тим самим максимальна рівність, ні для чого не інше і ні для чого не відмінне, перевершує будь-яке розуміння.

Абсолютним максимум перебуває в повній актуальності, будучи всім, чим він може бути, і з тієї ж причини, з якої він не може бути більше, він не може бути й менше: адже він є все те, що може існувати. Але те, менше чого не може бути нічого, є мінімум. Значить, якщо максимум такий, як сказано, він очевидним чином збігається з мінімумом» (Николай Кузанский, 1979, с. 54).

Пояснюючи феномени максимуму та мінімуму, німецький учений показує їх як протилежності і водночас такі протилежності, які збігаються. Отже, вони обґрунтовуються ним як органічна єдність, у якій одне не існує без іншого, одне покладає інше й одне перебуває в іншому. У цьому контексті М. Кузанський повторює, як він сам пише, анаксагорівський принцип «кожне – у кожному». «Якщо уважно розглянеш сказане, тобі буде не важко побачити істину анаксагорівського «кожне – у кожному», можливо, глибше самого Анаксагора» (Николай Кузанский, 1979, с. 110). Цим висновком М. Кузанський підтверджує означені на початку нашої статті фундаментальні принципи його бачення буття: принцип універсального взаємозв'язку всіх природних явищ, а також і суспільних явищ, принцип поєднання та збігу протилежностей, принцип нескінченності всесвіту та нескінченності людини як мікрокосмосу, принцип органічного поєднання максимуму та мінімуму.

Діалектика максимуму та мінімуму є методологічним ключем до того, як Микола Кузанський уявляв у системі свого вчення феномен

людини, її природу та призначення. Можна припустити, що людське суспільство, точніше, людство, за аналогією з буттям узагалі він розумів як максимум і, за логікою, як мінімум. Відповідно, такий максимум є тим, більше чого не може бути. Справді, людство в контексті людності взагалі є саме тією тотальністю, за якою не існує людності як такої. І тому така тотальність як максимум і властива лише єдиному, а значить збігається з нею, є і водночас людське буття. Логічно далі, якщо така людська єдність універсальним і абсолютним чином здійснюється над всілякою людською відносністю та конкретною людською обмеженістю, то їй нічого і не протилежне за її абсолютної максимальності. Людський абсолютний максимум є те єдине, яке є все; у ньому все, оскільки він людський максимум; а оскільки йому ніщо не протилежне, з ним збігається і людський мінімум. Тим самим цей максимум перебуває в усьому людському; як абсолют він є актуально все можливе людське буття і не визначається нічим конкретно людським (речовим), тоді як від нього – усе. Так само, за аналогією, людський максимум збігається з людським мінімумом, адже більше нього абсолютно нічого не може бути. Людський максимум вище всього конкретного людського, що ми здатні собі уявити: усі люди, які сприймаються відчуттям, розсудком або розумом, так відрізняються від нього й одне від одного, що між ними ніколи немає точної рівності, і тим самим максимальна рівність перевершує будь-яке розуміння.

Абсолютним людський максимум перебуває в повній актуальності, будучи всім, чим він може бути, і з тієї ж причини, з якої він не може бути більше, він не може бути і менше: адже він є все те людське, що може існувати. Але те людське, менше чого не може бути нічого людського, є людський мінімум. Значить, якщо людський максимум такий, як сказано, він очевидним чином збігається з людським мінімумом. На підтвердження сказаного вище наведемо слова самого М. Кузанського. «Якщо людство, – зазначає німецький учений, – будеш розглядати у вигляді певного абсолютного буття, яке ні з чим не змішується та ні в що не конкретизується, і розглянеш людину, у якій це абсолютне людство перебуває абсолютним чином і від якого походить конкретне людство окремої людини, то абсолютне людство буде

ніби подобою Бога, а конкретне – подобою всесвіту. Як те абсолютне людство перебуває в людині від початку, або первинно, отже, як наслідок, перебуває в кожному члені та в кожній частині, так конкретне людство є в оці – око, у серці – серце тощо, завдяки чому в кожному члені перебуває кожний інший» (Николай Кузанский, 1979, с. 112).

Наведене вище дає можливість, на нашу думку, сформулювати низку положень щодо самореалізації людського індивіда, які, за припущенням, а також виходячи з тексту та духу трактатів «Про вчене незнання» та «Про припущення», можна віднести і до поглядів М. Кузанського щодо природи та призначення людини як такої. Методологічно перше з них стосується анаксагорівського «кожен – у кожному» («усе – у всьому»), яким керується німецький учений у формулюванні власної концепції Бога, світу та людини. У контексті буття людини це означає, що все людське як максимум перебуває в будь-якому людському як одиничному. Кожна людина від народження потенційно успадковує весь спектр потенцій людського як задатки, здібності, таланти тощо. Таким чином вона отримує практично всі людські шанси розгортання власних людських природних і соціальних сил. З іншого боку, кожна людина як прояв людського своєю діяльністю протягом усього життя наповнює людську скарбничку як тотальність, як максимум. Таким чином відбувається збагачення обох сутностей людського: максимуму та мінімуму, загального людського й індивідуального, одиничного людського. Цей процес відбувається такою тривалістю, якою тривалістю існує людське буття обох рівнів: загального й індивідуального. Під час цього процесу людство загалом і людина як одиничне постійно наповнюють той людський потенціал, що накопичений історією. Водночас вони актуалізують усе нові та нові форми та змісти людського відповідно до зміни форм і змістів діяльності у процесі історії.

Принцип «усе – у всьому», або «кожен – у кожному», стосується не тільки відносин людських максимуму та мінімуму, він однаковою мірою поширюється і на відносини між людськими індивідами. У цьому контексті цей принцип є внутрішнім змістом ринку людських сил як універсального способу взаємодії людей у процесі історії. У такому разі вся людська

цивілізація як історичний процес є формою обміну людськими силами: задатками, здібностями, потребами, інтересами, цілями, ідеалами, одне слово – сутнісними силами людини. Коли вступають у процес універсального ринку, людські індивіди обмінюються цими силами, збагачують таким чином себе. Так відбувається поступальний рух самовдосконалення як скарбниці людського потенціалу кожного індивіда та людства загалом. Так відбувається взаємозв'язок людського як максимуму та мінімуму.

Друге положення логічно впливає з розуміння М. Кузанського про можливості людського пізнання максимуму. Адже максимум настільки тотальний і непорівняний із будь-яким його проявом, що фактично наше знання його сутності та змісту неможливе у принципі, а тому, на думку німецького філософа, людині залишається лише умудритись у своєму незнанні. У контексті людського це означає, що людині недосяжний для пізнання людський максимум, вона здатна освоїти у процесі свого життя лише частину того людського буття, яке їй відкривається і в якому вона здійснює свою життєдіяльність. І це правильно: самореалізація людини в усіх сферах діяльності неможлива за своїм визначенням. Адже вона є, як сказано вище, процесом найбільш повного, максимального та глибокого опредметнення сутнісних сил людини у практичній діяльності. Завжди виникає колізія ширини та глибини реалізації людських сил індивіда. Практика показує, що розширення числа суспільних зв'язків особистості (потенційних передумов самореалізації) є благом до визначеної межі, за якою виникає небезпека поверхневого розкриття її сутнісних сил. Це варіант людини, яка все знає, усе вмє робити, на всьому розуміється, але в жодному із цих проявів людської потенції не доходить до належної глибини, до професіоналізму. З іншого боку, і надмірне поглиблення самореалізації, пов'язане з деяким обмеженням сфер розвитку людини, призводить до втрати, але вже багатогранності, багатства самоздійснення. Це варіант «одномірної людини» (Муляр В.І., 1997, с. 99–100), досить описаної в науковій літературі, зокрема французьким дослідником Г. Маркузе.

Третє положення, очевидно, ключове полягає в тому, як Микола Кузанський розумів призначення людини, її смисложиттєві засади. Це

ми можемо побачити, якщо прочитаємо його трактат «Про припущення», який, як було зазначено на початку нашої статті, є доповненням до основної роботи «Про вчене незнання». У главі XIV, яка називається «Про людину», німецький філософ пише: «У людяності людським чином, як у всесвіті універсальним чином, розгорнуто все, оскільки вона є людський світ. У ній же людським чином і згорнуто все, оскільки вона є людський бог. Людяність є по-людському певним чином єдність, вона ж і нескінченність, і якщо властивість єдності – розгортати із себе суще, оскільки єдність є буття, яке згортає у своїй простоті все суще, то людина володіє силою розгортати із себе все в колі своєї сфери, усе виробляти з потенції свого центра. Але єдності властиво ще і ставити кінцевою метою своїх розгортань саму себе, оскільки вона є нескінченність; відповідно у творчій діяльності людини немає іншої кінцевої мети, окрім людини. Вона не виходить за свої межі, коли творить, але, розгортаючи свою силу, досягає самої себе; і вона не виробляє чогось нового, але виявляє, що все, що твориться нею під час розгортання, заздалегідь уже було в ній самій, адже людським чином, як ми сказали, у ній існує цілий світ. Як сила людини людським чином здатна прийти до всього, так все у світі приходить до неї, і прагнення цієї дивовижної сили охопити весь світ є ні що інше, як згортання в ній людським чином вселенського цілого» (Николай Кузанский, 1979, с. 260).

Цю цитату М. Кузанського наведено спеціально повністю, щоб простежити логіку вченого, побачити те, яким чином і за допомогою яких аргументів німецький філософ доводить головну ідею у тлумаченні призначення та смислу людської життєдіяльності: ідею самотворення людини як максимуму і водночас людини як мінімуму. Самореалізація – це не самоціль людини, а універсальний спосіб робити із себе досконалість, у якій людяність є ключовим стрижнем. Саме цей висновок, на нашу думку, є найважливішим у поглядах М. Кузанського, коли він звертається до проблеми людини, її природи та призначення.

Підбиваючи короткі підсумки, зазначимо, що філософсько-теологічні погляди Миколи Кузанського виходять далеко за межі його офіційної посади кардинала Католицької церкви та розроблення лише теологічної концепції, як

про це написано в багатьох дослідженнях його творчого спадку. Насправді цей німецький мислитель одним із перших став на позиції неоплатонізму та пантеїзму як однієї з найвпливовіших світоглядних орієнтацій епохи Відродження, що несла нові віяння в духовну атмосферу західноєвропейської людності вже з кінця XIV ст. Як видатний представник цієї епохи М. Кузанський серед перших проголосив культ людини, а не тільки Бога. Він чи не вперше поставив питання про те, що є людина в контексті Бога та всесвіту,

а також людського суспільства. Він знайшов і запропонував формулу смислу людського буття як самореалізації, самотворення людини. Його думки, викладені насамперед у головній праці, були, як відомо, негативно оцінені ортодоксальними теологами того часу, які вважали це відходом від позицій авторитетних Августина Блаженого та Томи Аквінського. Однак час показав справжню значущість теоретичних проривів Миколи Кузанського та його внеску в розвиток світової філософії.

Список використаних джерел:

1. Баткин Л. (1989). *Итальянское Возрождение в поисках индивидуальности*. Москва : Наука. 199 с.
2. *История диалектики XIV–XVIII вв.* (1974). Москва : Мысль. 356 с.
3. *Історія філософії. Словник / за заг. ред. В. Ярошовця* (2006). Київ : Знання України. 840 с.
4. Маслоу А. (1982). Самоактуалізація. *Психологія личности. Тексты*. Москва. С. 108–117.
5. Муляр В. (1997). Самореалізація особистості як соціальна проблема (філософсько-культурологічний аналіз). Житомир : ЖІТІ. 214 с.
6. Кузанский Николай (1979). Об ученом незнании. *Сочинения* : в 2-х томах / Николай Кузанский. Т. 1 ; перевод, общ. ред. и вступит. статья З. Тажуризиной. Москва : Мысль. С. 47–184.
7. Кузанский Николай (1979). О предположениях. *Сочинения* : в 2-х томах / Николай Кузанский. Т. 1 ; перевод, общ. ред. и вступит. статья З. Тажуризиной. Москва : Мысль. С. 185–280.
8. Тажуризина З. (1979). Николай из Кузы. *Сочинения* : в 2-х томах / Николай Кузанский. Т. 1 ; перевод, общ. ред. и вступит. статья З. Тажуризиной. Москва : Мысль. С. 5–45.
9. Тажуризина З. (2010). *Философия Николая Кузанского / под ред. В. Соколова*. 2-е изд., стереот. Москва : Книжный дом «Либроком». 152 с.
10. Шестопал Е. (1988). *Личность и политика: Критический очерк современных западных концепций политической социализации*. Москва : Мысль. 203 с.

References:

1. Batkin, L.M. (1989). *Italianskoe Vozrozhdenie v poiskakh individualnosti* [Italian Renaissance in search of individuality]. Moscow : Nauka [in Russian].
2. *Istoriia dialektiki XIV–XVIII vv.* [History of dialectics of the XIV-XVIII centuries]. (1974). Moscow : Mysl [in Russian].
3. Yaroshovets, V.I. (Eds.). (2006). *Istoriia filosofii. Slovyk* [History of philosophy. Vocabulary]. Kyiv : Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
4. Maslou, A. (1982). *Samoaktualizatsiia* [Self-actualization]. *Psikhologiia lichnosti. Teksty – Psychology of personality. Texts*, (pp. 108–117). Moscow [in Russian].
5. Muliar, V.I. (1997). *Samorealizatsiia osobystosti yak sotsialna problema (filosofsko-kulturolohichnyi analiz)* [Self-realization of the individual as a social problem (philosophical and cultural analysis)]. Zhytomyr : ZhITI [in Ukrainian].
6. Nikolai Kuzanskii (1979). *Ob uchenom neznanii* [About scientific ignorance]. *Nikolai Kuzanskii. Sochineniya – Nikolay Kuzansky. Writings* (Vols. 1–2. Vol. 1), (pp. 47–184). Z.A. Tazhurizina (Trans. & Ed.). Moscow : Mysl [in Russian].
7. Nikolai Kuzanskii (1979). *O predpolozheniyakh* [On Assumptions]. *Nikolai Kuzanskii. Sochineniya – Nikolay Kuzansky. Writings* (Vols. 1–2. Vol. 1), (pp. 185–280). Z.A. Tazhurizina (Trans. & Ed.). Moscow : Mysl [in Russian].
8. Tazhurizina, Z.A. (1979). *Nikolai iz Kuzy* [Nikolay of Cuza]. *Nikolai Kuzanskii. Sochineniya – Nikolay Kuzansky. Writings* (Vols. 1–2. Vol. 1), (pp. 5–45). Z.A. Tazhurizina (Trans. & Ed.). Moscow : Mysl [in Russian].
9. Tazhurizina, Z.A. (2010). *Filosofiiia Nikolaia Kuzanskogo* [Philosophy of Nikolay Kuzansky]. V. V. Sokolov (Ed.). (2'nd ed.). Moscow : Knizhnyi dom "Librokom" [in Russian].
10. Shestopal, Ye.B. (1988). *Lichnost i politika: Kriticheskii ocherk sovremennykh zapadnykh kontseptsii politicheskoi sotsializatsii* [Personality and politics: A critical essay on modern western concepts of political socialization]. Moscow : Mysl [in Russian].